

Skala Odporności Psychiczej – adaptacja narzędzia i wstępna analiza właściwości psychometrycznych

Resiliency Scales – tool adaptation and a preliminary analysis of psychometric properties

<https://doi.org/10.34766/fer.v59i3.1268>

Aleksandra Wójciak^a ✉

^a Dr Aleksandra Wójciak, <https://orcid.org/0000-0002-9054-0355>, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

✉ Autor korespondujący: aleksandra.wojciak@gmail.com

Abstrakt: Celem prezentowanych badań była adaptacja Skali Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających na grupie 357 uczniów (178 adolescentów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz 179 uczniów w normie intelektualnej) oraz wstępna analiza jej właściwości psychometrycznych. Należy podkreślić, że z uwagi na fakt, iż podłoże teoretyczne zrealizowanych analiz stanowiła teoria *resilience*, respondenci doznali w biegu życia różnego rodzaju trudności. Skala Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających służy do pomiaru tych osobowościowych cech osoby, które umożliwiają jej skuteczniejsze radzenie sobie z różnymi trudnościami i przeciwnościami losu (Prince-Embury, 2006). Pierwszy etap psychometrycznej weryfikacji stanowiło sprawdzenie charakterystyk opisowych i rozkładu. Następnie przeprowadzono analizę rzetelności oraz procedurę confirmacyjnej analizy czynnikowej. Ostatni etap adaptacji stanowiła standaryzacja wyników i przygotowanie norm. W efekcie przeprowadzonych analiz można uznać, że Skala Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających jest narzędziem o zadowalających właściwościach psychometrycznych.

Słowa kluczowe: adaptacja narzędzia, adolescencja, niepełnosprawność intelektualna, odporność psychiczna

Abstract: The presented study aimed to adapt the Resiliency Scales – A Profile of Personal Strengths in a group of 357 students (178 adolescents with mild intellectual disability and 179 students within intellectual norm) and to conduct a preliminary analysis of its psychometric properties. In accordance with the theoretical background of the completed analyses – resilience theory – the respondents taking part in the study have experienced various challenges during their life. The Resiliency Scales – A Profile of Personal Strengths intends to measure such personality traits of an individual that enable them to better overcome difficulties and adversity (Prince-Embury, 2006). The first stage of the psychometric verification was to study descriptive statistics and distribution. The next stage was reliability analysis and confirmation procedure for factor analysis. The last phase of the adaptation was to standardize the results and prepare norms. As a result of the performed analyses, it can be concluded that Resiliency Scales – A Profile of Personal Strengths is characterized by satisfactory psychometric properties.

Keywords: adolescence, instrument adaptation, mild intellectual disability, psychological resilience

Wprowadzenie

Koncepcja *resilience* ma swoje zastosowanie w praktyce terapeutycznej, profilaktycznej oraz resocjalizacyjnej. Jej zastosowanie powinno być jednak poprzedzone rzetelną i trafną diagnozą osobowościowych korelatów, które odpowiadają pojęciu *resilience*. Konstrukty te muszą być właściwe dla jednostki, która ma stać się odbiorcą oddziaływań. Na przestrzeni lat zarówno teoretycy, jak i badacze dążyli

do wypracowania narzędzi, które umożliwią pomiar osobowościowych składników tworzących pewną właściwość pozwalającą na radzenie sobie z przeciwnymi siłami ze strony środowiska i społecznymi sytuacjami opresyjnymi (Urban, 2012, s. 154). Za przykład takiego narzędzia można podać Skalę Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających autorstwa Sandry Prince-Embury.

1. Resilience – aspekt teoretyczny

Pojęcie *resilience* obecne jest w naukach społecznych i medycznych od ponad 50 lat (Talaga, Sikorska, Jawor, 2018). Pojawiło się ono w odpowiedzi na zainteresowanie badaczy fenomenem prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży dorastającej w niesprzyjających warunkach życiowych (Sikorska, 2017). Słowo *resilience* pochodzi z języka łacińskiego: *resilire*, oznacza powrót do początku, odzyskanie równowagi, odskok. Z kolei termin *resilience* tłumaczony bywa jako: „odporność psychiczna”, „prężność”, „prężność ego”, „prężność osobowa”, „rezyliencja” (Sikorska, 2016, 2017; Talaga i in. 2018).

Pionierskie badania nad zjawiskiem *resilience* przeprowadziła Emmy Werner. Były to badania podłużne, w których wyżej wymieniona analizowała warunki życia kobiet w ciąży, a następnie (po porodzie) funkcjonowanie ich dzieci (Kwiatkowski, 2016). Badania przeprowadzone były na hawajskiej wyspie Kauai i uczestniczyło w nich 698 dzieci urodzonych w 1955 roku (około 1/3 z nich wychowywała się w trudnych warunkach). Werner wraz z zespołem specjalistów- pediatrów, psychiatrów, psychologów, pracowników socjalnych – przez 32 lata obserwowała ich życie (za: Borucka, Ostaszewski, 2008). W efekcie tych działań możliwe było wyodrębnienie określonych czynników chroniących, które sprzyjały pozytywnej adaptacji dzieci, pomimo ekspozycji na znaczące czynniki ryzyka jak: bieda, konflikty, niekorzystny klimat w rodzinie, zaburzenia psychiczne rodziców i ich niski poziom wykształcenia (Werner, 1994).

Posiadając wiedzę na temat pionierskich badań Werner, można przyjąć, że koncepcja *resilience* zrodziła się z obserwacji dzieci i młodzieży wzrastającej w trudnych warunkach. Stąd też proponowane na przestrzeni lat definicje *resilience* odwoływały się głównie do takich okresów życia, jak: dzieciństwo, adolescencja oraz wczesna dorosłość. Ponadto zwracały one uwagę na prawidłowe funkcjonowanie dzieci i młodzieży, właściwą realizację zadań rozwojowych i posiadane umiejętności, pomimo obecności różnego rodzaju przeciwności losu (Luthar, Cicchetti, Becker, 2000). Zgodnie z takim podejściem odporność psychiczną zdefiniować można za Werner jako zarówno zdolność jednostki do poradzenia sobie ze stresem,

jak i ponadprzeciętny (w odniesieniu do wieku i okoliczności życiowych) poziom psychologicznej siły osoby (O'Donnell, Schwab-Stone, Mueeed, 2002).

Przegląd literatury przedmiotu pozwala na stwierdzenie, że oprócz przedstawionego powyżej podejścia, definicję *resilience* można także analizować szerzej. Rozumiana jest wówczas jako dynamiczny proces, który ukazuje względnie dobre przystosowanie się osoby, pomimo doświadczanych trudności, zagrożeń czy traumatycznych przeszkód. W procesie tym następują wzajemne oddziaływania czynników chroniących oraz czynników ryzyka. Należy także zwrócić uwagę na rozumienie analizowanego terminu *resilience* w kategoriach pewnego procesu rozwojowego. Wówczas odporność psychiczna ma na celu służyć dzieciom i młodzieży w nabywaniu, pomimo obecnych teraz bądź w przeszłości przeciwności losu, zdolności do korzystania zarówno z zewnętrznych, jak i wewnętrznych zasobów w celu osiągnięcia pozytywnej adaptacji (Borucka, Ostaszewski, 2008). Można powiedzieć więc, że *resilience* obejmuje różne grupy zjawisk, a najczęściej są to:

- „funkcjonowanie znacznie lepsze niż można byłoby się spodziewać na podstawie wiedzy o czynnikach ryzyka,
- utrzymywanie się dobrego funkcjonowania, mimo wystąpienia stresujących doświadczeń,
- dochodzenie do normalnego funkcjonowania po przeżyciu traumatycznych wydarzeń” (Mudrecka, 2013, s. 51-52).

Warto zaznaczyć także, że część badaczy używa terminu *resilience* w odniesieniu do właściwości osobniczych- *ego resiliency*. Po raz pierwszy termin ten użyty został przez Jack Block i Jeanne H. Block początkiem 1980 roku. Dotyczył on „zestawu cech, które odzwierciedlały dzielność w radzeniu sobie ze stresem czy problemami oraz siłę charakteru i elastyczność w przystosowaniu się do różnych warunków życiowych” (Borucka, Ostaszewski, 2008, s. 2). W tym ujęciu *ego resiliency* jest cechą indywidualną, która może być obecna bez obecności trudnych zdarzeń życiowych (ibidem). Cechuje ją zaradność, elastyczność i wytrzymałość w reakcji na zmiany zachodzące w środowisku (Luthar i in. 2000).

2. Psychometryczna analiza Skali Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających

Skala Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających jest to narzędzie autorstwa Sandry Prince-Embury. Pozwala na rozpoznanie tych osobowościowych cech, które umożliwiają młodzieży na skuteczniejsze radzenie sobie w obliczu różnego rodzaju przeciwności losu (Prince-Embury, 2006). Dymensje osobowościowe, które zawarte zostały w skali, odnoszą się do koncepcji ego-resilience autorstwa Jeanie i Jack Block. Ego-resilience obejmuje bowiem pomysłowość, a także siłę charakteru oraz odporność w funkcjonowaniu osoby, która ma swoje odzwierciedlenie w jej reakcji na pewne zdarzenia w środowisku (Urban, 2012). W narzędziu wyróżnione zostały trzy skale (Opora, 2016, s. 254):

- a. skala poczucia mistrzostwa składająca się z wymiarów:
 - optymizm,
 - poczucie własnej skuteczności,
 - zdolności adaptacyjne,
- b. skala relacji interpersonalnych, w skład której wchodzi wymiary:
 - zaufanie,
 - dostęp do wsparcia,
 - społeczny komfort,
 - tolerancja dla różnic,
- c. skala reaktywności emocjonalnej, której wymiary to:
 - wrażliwość,
 - powracanie do równowagi,
 - opanowanie.

Skala poczucia mistrzostwa składa się z 20 stwierdzeń. Badany udziela odpowiedzi na pięciopunktowej skali: 0- „nigdy”, 1 – „rzadko”, 2 – „czasami”, 3 – „często”, 4 – „prawie zawsze” (Opora, 2016). Skala obejmuje zarówno przekonanie jednostki, że może ona efektywnie i skutecznie oddziaływać na otoczenie, jak i posiadane przeświadczenie o skuteczności własnych działań wobec pojawiającej się trudności lub przeszkody.

Niskie wyniki w tej skali współwystępujące z wysokimi wynikami uzyskanymi w pozostałych skalach mogą świadczyć o podwyższonej samoocenie jednostki oraz ochronnej ucieczce (Urban, 2012, s. 155-156).

Skala relacji interpersonalnych zawiera 24 stwierdzenia. Badany udziela odpowiedzi na pięciopunktowej skali: 0 – „nigdy”, 1 – „rzadko”, 2 – „czasami”, 3 – „często”, 4 – „prawie zawsze” (Opora, 2016). Skala umożliwia zbadanie doświadczeń jednostki w relacjach z osobami, co wyraża się poprzez komfort zaufania do innych, a także dostęp do wsparcia. Aspekty te mają znaczenie w przezwyciężaniu przeciwności. Wyróżniony w skali wymiar- zaufanie- wiąże się z oczekiwaniem korzystnych działań osób, z którymi dana osoba wchodzi w interakcje lub układy społeczne. Z kolei, wymieniony powyżej, dostęp do wsparcia zależny będzie od zaufania. Społeczny komfort powiązany jest z temperamentem jednostki. Określić można go jako „ciepło bycia z innymi”. Ostatni wyróżniony wymiar- tolerancja wobec różnic- oznacza uznanie prawa innych osób do posiadania oraz publicznego wyrażania własnego zdania (Urban, 2012, s. 156- 157).

Skala reaktywności emocjonalnej składa się z 20 stwierdzeń. Badany udziela odpowiedzi na pięciopunktowej skali: 0- „nigdy”, 1 – „rzadko”, 2 – „czasami”, 3 – „często”, 4 – „prawie zawsze”. W skali wyróżnione zostały trzy wymiary, które są powiązane ze sobą: wrażliwość, powracanie do równowagi oraz opanowanie (Opora, 2016). Skala zakłada, że w „regulacji pośredniczą intra- i ekstra-organistyczne czynniki, przez które pobudzenie emocjonalne jest przekierunkowywane, kontrolowane, modulowane i modyfikowane, i dzięki temu jednostka może adaptować się do sytuacji stanowiącej wyzwanie” (Urban, 2012, s. 158). Wyróżniony w skali wymiar – wrażliwość – oznacza szybkość oraz intensywność reakcji emocjonalnych i odnosi się on do predyspozycji wywoływania emocji. Zdolność do odzyskiwania równowagi oznacza z kolei umiejętność szybkiego powrotu do normalnego funkcjonowania jednostki po silnej reakcji emocjonalnej. Ostatni wymiar – opanowanie – ma swój wyraz w osłabieniu funkcjonowania, które spowodowane jest pobudzeniem emocjonalnym. Odwrotnie niż w skali poczucia mistrzostwa oraz w skali relacji interpersonalnych uzyskane niskie wyniki w skali reaktywności emocjo-

nalnej oznaczają odporność – brak reakcji jednostki na słabe bodźce. Z kolei wyniki wysokie są oznaką przewrażliwienia (niski próg wrażliwości) (Urban, 2012, s. 156).

Skala Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających stosowana może być zarówno w praktyce klinicznej, jak i w badaniach, których celem jest ukazanie atrybutów osobowościowych składających się na zjawisko odporności (Urban, 2012). W Skali Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających współczynniki rzetelności alfa Cronbacha znajdują się w granicach 0,92-0,94 (Prince-Embury, 2006). Należy zaznaczyć, że do adaptacji wykorzystane zostało tłumaczenie skali zamieszczone w książce *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*, której autorem był Robert Opora (2016).

3. Psychometryczne własności kwestionariusza w badaniach własnych

3.1. Metoda

Celem zrealizowanych analiz było przedstawienie procesu adaptacji Skali Odporności Psychiczej-Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających na grupie adolescentów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz uczniach w normie intelektualnej. Pierwszy etap analiz stanowiło sprawdzenie charakterystyk opisowych i rozkładu. Następnie przeprowadzono analizę rzetelności oraz procedurę confirmacyjnej analizy czynnikowej. Ostatni etap analizy stanowiła standaryzacja wyników i przygotowanie norm. Analizy statystyczne wykonano przy użyciu pakietu IBM SPSS Statistics 25 i AMOS.

3.2. Osoby badane

W badaniu uczestniczyła grupa 357 adolescentów (178 uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz 179 uczniów w normie intelektualnej). Zważywszy na zróżnicowaną etiologię niepełnosprawności intelektualnej w stopniu lekkim

z badań wykluczone zostały osoby z niepełnosprawnością sprzężoną oraz posiadające diagnozę zespołu genetycznego. Należy również zaznaczyć, że ze względu na fakt, iż podłoże teoretyczne niniejszych badań stanowiła koncepcja *resilience*, do analiz włączone zostały wyniki respondentów, którzy doświadczyli w ciągu życia różnego rodzaju trudności. Doprecyzowując, za przeszkody i trudności życiowe uznano między innymi: utratę kontaktu z osobą znaczącą lub jej śmierć, poważną chorobę jednego z rodziców/opiekunów bądź samego ucznia, rozwód lub separację rodziców/opiekunów, niepełnosprawność, wzrastanie w środowisku o podwyższonym stopniu zagrożenia patologią. Przed rozpoczęciem badań, otrzymana została pisemna zgoda na udział w projekcie (zarówno od respondentów jak również od ich rodziców/ opiekunów prawnych).

W zrealizowanych badaniach udział wzięli uczniowie w wieku od 12 do 19 lat. Doprecyzowując, średnia wieku badanych osób z grupy adolescentów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim wyniosła 16 lat. Z kolei wśród młodzieży w normie intelektualnej średnia wieku równa była 17 lat. Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim uczęszczali do zespołów szkół specjalnych (45,5%) oraz specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych (54,5%). Z kolei młodzież w normie intelektualnej kształciła się w szkołach podstawowych (23,5%), liceach ogólnokształcących (48,6%) oraz technikach (27,9%). Respondenci z obu grup pobierali naukę na terenie województwa małopolskiego.

Kontynuując charakterystykę badanej próby badawczej warto zwrócić uwagę na analizę sytuacji zawodowej rodziców/opiekunów uczniów. W grupie adolescentów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim 57,9% uczniów zadeklarowało pracę obojga rodziców. Dla porównania należy zaznaczyć, że wśród młodzieży w normie intelektualnej aktywność zawodową obojga rodziców potwierdziło 74,9% adolescentów. Ponadto w grupie respondentów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim 52,2% badanych osób stanowili mężczyźni. Z kolei w grupie adolescentów w normie intelektualnej odsetek uczniów płci męskiej był równy 54,2%.

4. Wyniki

Skala Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających autorstwa Prince-Embury składa się z trzech podstawowych skal: poczucia mistrzostwa, relacji interpersonalnych i reaktywności emocjonalnej (Prince-Embury, 2006). Celem niniejszej analizy było sprawdzenie wartości psychometrycznych skali na grupie młodzieży w wieku 12-19 lat w normie intelektualnej i z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. W pierwszym kroku sprawdzono statystyki opisowe i rozkład. Szczegółowe dane znajdują się w tabeli 1 i na rysunkach 1-3.

Wynik testu Kołmogorowa-Smirnowa okazał się istotny statystycznie dla większości zmiennych, co oznacza, że ich rozkład istotnie odbiegał od rozkładu normalnego. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że skośność rozkładu nie przekraczała umownej wartości bezwzględnej równej 1, co oznacza, że rozkład był asymetryczny w nieznanym stopniu.

4.1. Analiza rzetelności Skali Odporności Psychiczej

Analiza rzetelności poszczególnych podskal w grupie została przeprowadzona metodą alfa Cronbacha i wyniosła: 0,91 dla skali poczucia mistrzostwa, 0,91 dla skali relacje interpersonalne i 0,79 dla skali reaktywność emocjonalna. Bazując na tych analizach, można było uznać wszystkie podskale jako rzetelne. Należy jednak zauważyć, że uzyskane wyniki były niższe niż w oryginalnym narzędziu, w którym wynosiły kolejno: 0,95; 0,95 i 0,94, przy $n = 200$ (Prince-Embury, 2006).

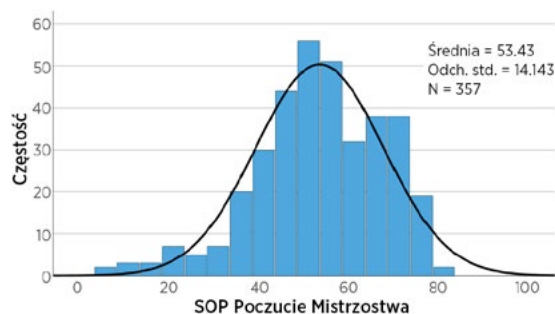
4.2. Konfirmacyjna analiza czynnikowa Skali Odporności Psychiczej

W następnym kroku przeprowadzono konfirmacyjną analizę czynnikową. Czynniki zostały dobrane zgodnie z oryginalną strukturą narzędzia (Prince-Embury, 2006). Model testowany w CFA przedstawiono na rysunku 4. Poziom dopasowania modelu był bardzo dobry i wyniósł $CFI = 0,96$, $RMSEA = 0,07$. Wła-

Tabela 1. Statystyki opisowe z testem Kołmogorowa-Smirnowa dla kwestionariusza odporności psychicznej w podziale na grupę młodzieży w normie i z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

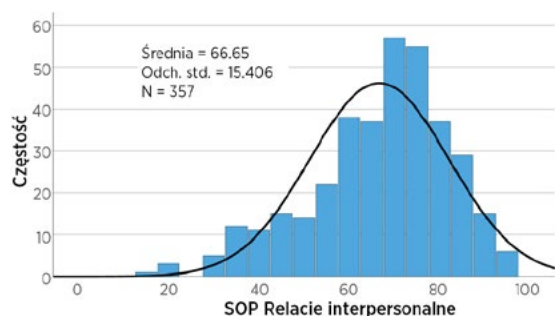
		<i>n</i>	<i>M</i>	<i>Me</i>	<i>SD</i>	<i>Sk.</i>	<i>Kurt.</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>D</i>	<i>P</i>
Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną	Poczucie mistrzostwa	178	52,03	52	13,58	-0,39	0,72	6	80	0,06	0,200
	Relacje interpersonalne	178	64,33	66	15,11	-0,58	0,43	15	96	0,06	0,084
	Reaktywność emocjonalna	178	38,73	36	15,99	0,21	-0,55	0	76	0,07	0,021
Młodzież w normie intelektualnej	Poczucie mistrzostwa	179	54,82	57	14,59	-0,82	0,48	8	80	0,07	0,022
	Relacje interpersonalne	179	68,96	72	15,40	-0,96	0,42	22	94	0,12	0,000
	Reaktywność emocjonalna	179	34,74	34	14,14	0,19	-0,52	8	70	0,05	0,200
Cała grupa	Poczucie mistrzostwa	357	53,43	54	14,14	-0,60	0,46	6	80	0,06	0,008
	Relacje interpersonalne	357	66,65	69	15,41	-0,74	0,26	15	96	0,09	<0,001
	Reaktywność emocjonalna	357	36,73	35	15,20	0,25	-0,47	0	76	0,06	0,004

Źródło: opracowanie własne.

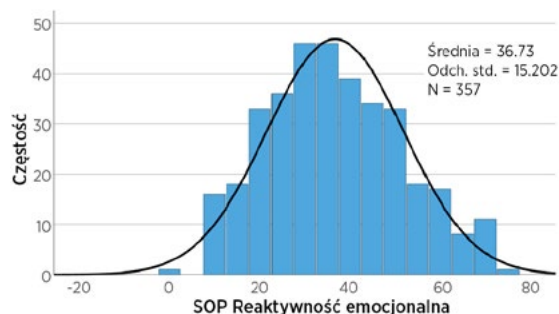
Rysunek 1. Rozkład wyników dla całej grupy w skali poczucie mistrzostwa w Skali Odporności Psychicznej

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 2. Rozkład wyników dla całej grupy w skali relacje interpersonalne w Skali Odporności Psychicznej

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3. Rozkład wyników dla całej grupy w skali reaktywność emocjonalna w Skali Odporności Psychicznej

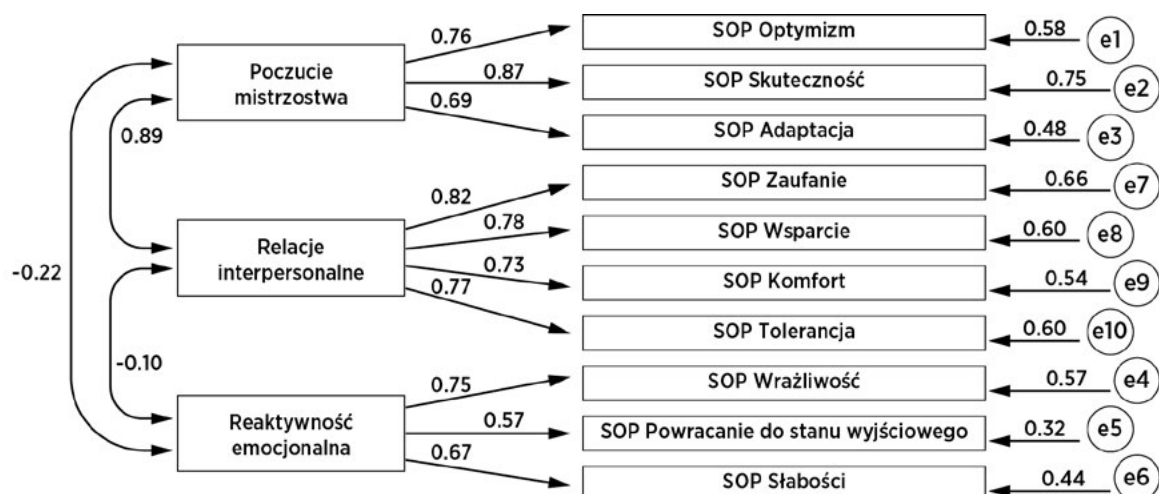
Źródło: opracowanie własne.

ściwości te są porównywalne z uzyskanymi przez oryginalną skalę (GFI = 0,92, RMSEA = 0,05) (Prince-Embury, 2006).

Powyższe analizy wykazały, że narzędzie było rzetelne i odzwierciedlało badany konstrukt na adekwatnym poziomie w badanej grupie.

4.3. Standaryzacja Skali Odporności Psychicznej

W celu wystandaryzowania narzędzia na populację młodzieży w normie intelektualnej i z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ($n = 357$) wyniki surowe Skali Odporności Psychicznej przeliczono na skalę tenową. Jest to standardowa skala

Rysunek 4. Model konfirmacyjnej analizy czynnikowej ($n = 357$) dla Skali Odporności Psychicznej

Źródło: opracowanie własne.

normalizacyjna o największym zakresie od 0 do 100. Skalę tę wybrano, wzorując się na standaryzacji narzędzia oryginalnego. Wyniki normalizacyjne Skali Odporności Psychiczej przedstawione zostały w tabeli 2.

Wnioski

W rezultacie przeprowadzonych analiz można uznać, że Skala Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających, jest narzędziem o zadowalających właściwościach psychometrycznych. Stąd też można przypuszczać, że pozwala na dokonanie rzetelnego i trafnego pomiaru tych osobowościowych

cech młodzieży (zarówno w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim jak i wśród adolescentów w normie intelektualne), które umożliwiają im efektywne radzenie sobie z różnymi przeszkodami życiowymi. Ze względu jednak na liczebność obu grup młodzieży biorących udział w opisanym badaniu, konieczne wydaje się przeprowadzenie dalszych prac nad narzędziem. Zrealizowanie analiz na odpowiednio liczniejszej grupie adolescentów, pozwoliłoby jednoznacznie rozstrzygnąć, czy Skalę Odporności Psychiczej – Profil Osobistych Zasobów Wyzwalających mogą wykorzystywać psycholodzy i pedagodzy, aby zaplanować konkretne i skuteczne oddziaływania profilaktyczne kierowane do wskazanych grup młodzieży.

Tabela 2. Normy dla Skali Odporności Psychiczej dla młodzieży w normie intelektualnej oraz i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim – WS			Młodzież w normie intelektualnej – WS			Ten	interpre- tacja
Poczucie mistrzostwa	Relacje Interpersonalne	Reaktywność emocjonalna	Poczucie mistrzostwa	Relacje Interpersonalne	Reaktywność emocjonalna		
<6						16	bardzo niskie
7	<15					17	
8-9	17		8			18	
10	18		9	22		19	
11	19					20	
12-13						21	
14						22	
15						23	
16				29		24	
17-18			18			25	
19-20	28	0	19-20	32		26	
21	29	1	21	33-34		27	
22-23	30-31	2-3	22-23	35		28	
24-25	31-32	4-5	24	36-37		29	
26	33-34	6-7	25-26	38		30	
27	35	8-9	27	39	8	31	
28	36-37	10	28	40-41	9	32	
29	38-39	12	29-30	42-43	10-11	33	
30	40	13	31-32	44	12	34	
31-32	41	14	33	45-46	13-14	35	niskie
33	42-43	15-17	34	47-48	15	36	
35	44-45	18	35-37	49	16-17	37	
36	46	19-20	38	50-51	18	38	
37	47-48	21	39	52	19	39	

Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim – WS			Młodzież w normie intelektualnej – WS			Ten	interpre- tacja
Poczucie mistrzostwa	Relacje Interpersonalne	Reaktywność emocjonalna	Poczucie mistrzostwa	Relacje Interpersonalne	Reaktywność emocjonalna		
38-39	49	22-23	40	53	20-21	40	przeciętne
40	50-51	24-25	41-42	54-55	22	41	
41	52	26	43	56	23-24	42	
42-43	53-54	27-28	44-45	57-58	25	43	
44	55-56	29	46	59-60	26	44	
45	57	31	47-48	61-62	27-28	45	
46-47	58-59	32-33	49	63	29	46	
48	60	64	50-51	64-65	30-31	47	
49	61-62	35-36	52	66	32	48	
50-51	63	37	53-54	67-68	33-34	49	
52	64-65	38	55	69	35	50	
53-54	66	39-41	56-57	70-71	36	51	
55	67-68	42	58	72	37-38	52	
56	69	43	59	73-74	39	53	
57-58	70-71	44-45	60-61	75	40-41	54	
59	72	46-47	62	76-77	42	55	
60	73-74	48-49	63-64	78	43	56	
61-62	75	50	65	79-80	44-45	57	
63	76	51-52	66-67	81-82	46	58	
64	78	53	68	83	47-48	59	
65-66	79-80	54	69-70	84-85	49	60	wysokie
67	81	56-57	71	86	50	61	
68-69	82-83	58	72-73	87-88	51	62	
70	84	59	74	89	53	63	
71	85	61	75	90-91	54-55	64	
72	86-87	62	76-77	92	56	65	
73-74	88-89	63-65	78	93-94	57-58	66	
75	90	66	79-80	>95	59	67	
76-77	91-92	67-68	>81		60	68	
78	93	69			61	69	
79	94	70			62	70	bardzo wysokie
>80	95-96	71-72			63-64	71	
	>97	73-76			65-66	72	
		>77			67	73	
					68-69	74	
					>70	75	

Źródło: opracowanie własne.

Bibliografia

- Borucka, A., Ostaszewski, K. (2008). Koncepcja resilience. Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia. *Medycyna Wieku Rozwojowego*, 12, 587-597.
- Clark, M., Adams, D. (2021). Resilience in Autism and Intellectual Disability: a Systematic Review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 9, 39-53. <https://doi.org/10.1007/s40489-021-00239-w>
- Gilmore, L., Campbell, M., Shochet, I., Garland, R., Smyth, T., Roberts, C., West, D. (2014). Promoting Resilience in Children with Intellectual Disability: A Randomized Controlled Trial in Australian Schools. (W:) S. Prince-Embury, D.H. Saklofske (red.), *Resilience Interventions for Youth in Diverse Populations*, 353-373. New York: Springer.
- Gilmore, L., Campbell, M., Shochet, I., Roberts, C. (2013). Resiliency profiles of children with intellectual disability and their typically developing peers. *Psychology in the Schools*, 50, 1032-1043. <https://doi.org/10.1002/pits.21728>
- Hall, A., Theron, L. (2016a). Resilience processes supporting adolescents with intellectual disability: A multiple case study. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 54(1), 45-62. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-54.1.45>
- Hall, A., Theron, L. (2016b). How school ecologies facilitate resilience among adolescents with intellectual disability: Guidelines for teachers. *South African Journal of Education*, 36(2), 1-13. <https://doi.org/10.15700/saje.v36n2a1154>
- Halstead, E.J., Hastings, R.P., Griffith, G.M. (2018). Evidence for the Protective and Compensatory Functions of Resilience in Children with Intellectual and Developmental Disabilities. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 2(2), 216-223. <https://doi.org/10.1007/s41252-018-0065-5>
- Franczok-Kuczmowska, A. (2022). The meaning of resilience in adulthood. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 51(3), 133-140. <https://doi.org/10.34766/fetr.v3i51.1089>
- Kwiatkowski, P. (2016). Resiliencja rodziny jako źródło pozytywnej adaptacji młodzieży. *Wychowanie w Rodzinie*, 12(1), 311-343.
- Luthar, S.S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Matson, J.L., Terlonge, C., Minshawi, N.F. (2008). Children with intellectual disabilities. W: R.J. Morris, T.R. Kratochwill (ed.), *The practice of child therapy*, 337-361. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Mudrecka, I. (2013). Wykorzystanie koncepcji resilience w profilaktyce niedostosowania społecznego i resocjalizacji. *Resocjalizacja Polska*, 5, 49-61.
- O'Donnell, D.A., Schwab-Stone, M.E., Mueeed, A.Z. (2002). Multidimensional Resilience in Urban Children Exposed to Community Violence. *Child Development*, 73(4), 1265-1282.
- Opora, R. (2016). *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Prince-Embury, S. (2006). *Resiliency Scales for Adolescents. A profile of Personal Strengths*. Hartcourt Assessment.
- Ryś, M., & Trzęsowska-Greszta, E. (2018). Kształtowanie się i rozwój odporności psychicznej. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 34(2), 164-196.
- Sikorska, I. (2016). *Odporność psychiczna w okresie dzieciństwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sikorska, I. (2017). Resilience in the light of positive psychology-adventure education and adventure therapy. *Psychoterapia*, 2(181), 75-86.
- Talaga, M., Sikorska, I., Jawor, M. (2018). Odporność psychiczna u osób z zaburzeniami afektywnymi i lękowymi a doświadczenia wczesnej traumy- badania pilotażowe. *Psychiatria Polska*, 52(3), 471-486.
- Urban, S. (2012). *Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Werner, E.E. (1994). Overcoming the odds. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 15(2), 131-136.